

การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์โสตัปปมालินี

An Analytical Study of Sotabbamālinjī Scripture

พระครูศรีวรพินิจ (สมคิด คมภีรณาโณ)¹
Phrakhrusriworapinij²

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์โสตัปปมาลินี มีวัตถุประสงค์การศึกษวิจัย 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของคัมภีร์โสตัปปมาลินีฉบับวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ (2) เพื่อปริวรรตตรวจชำระคัมภีร์โสตัปปมาลินี ฉบับวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ให้เป็นภาษาบาลี ตัวอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย (3) เพื่อวิเคราะห์คัมภีร์โสตัปปมาลินี ฉบับวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่

ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์โสตัปปมาลินีฉบับวัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ เป็นคัมภีร์ใบลานที่จารคัดลอกมาจาก วัดวิชุนราช เมืองหลวงพระบาง ประเทศลาว โดยครูบากัญจนอรัญวาสีมหาเถรแห่งวัดสูงเม่น ตั้งแต่ปี พ.ศ.2379 โดยมีหลักเกณฑ์การปริวรรตคือ (1) ปริวรรตตามต้นฉบับ (2) ยึดตามสำเนียงของการอ่าน และ (3) สามารถแปลความหมายเป็นภาษาไทยได้ การตรวจชำระ กระทำโดยการเทียบเคียงกับฉบับที่ปริวรรตจากภาษาขอม เพื่อให้สามารถแปลเนื้อหาที่จะนำมาเป็นประโยชน์ในการศึกษาพระพุทธศาสนาและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตได้

คัมภีร์โสตัปปมาลินีแต่งขึ้นเพื่อแนะนำวิธีการฟังธรรมที่ถูกต้อง ทุกเรื่องในคัมภีร์ล้วนแต่เป็นการตั้งใจ ฟังพระสัทธรรมด้วยความเคารพไม่ว่าผู้ใดจะเป็นผู้แสดงก็ตาม หากฟังด้วยความเคารพและนำไปปฏิบัติย่อม เกิดปัญญา เพื่อการดับทุกข์ได้ ยิ่งไปกว่านั้นยังสะท้อนให้เห็นว่า การจะบรรลุถึงองค์ธรรมที่แท้จริงนั้น ไม่เพียง จะให้ความสำคัญกับผู้แสดงหรือเนื้อหาธรรม แต่ผู้ฟังจะต้องมีศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นเบื้องต้นด้วย การแต่ง คัมภีร์มีลักษณะเป็นความเรียงร้อยแก้วล้วนเน้นความชัดเจน เข้าใจง่าย และรัดกุม และนำเสนอไปตามลำดับ การแต่งคัมภีร์บาลีโดยทั่วไป คือ อุทเทสนิทเทศและปฏิทินเทศโดยรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา รวมถึงนิทานพื้นบ้านศรีลังกามาเล่าประกอบ เมื่อนำหลักเทศนาหาระในคัมภีร์ เนตติปกรณมาวิเคราะห์ข้อดีข้อเสียของการฟังธรรมพบว่า การฟังธรรมด้วยความเคารพมีข้อดีคือนำมาซึ่ง ความสุข ปัญญา กระทั่งความหลุดพ้นมาสู่ตน แต่หากตั้งใจฟังธรรมโดยไม่ระวังหรือรอบคอบอาจทำให้เกิดทุกข์แก่ตนเองและคนรอบข้างได้ อย่างไรก็ตามคัมภีร์ได้ชี้ทางออกของปัญหาไว้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับจริต

¹ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

² Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

^{*} Corresponding author. Tel. 086-1863536 E-mail : maxsutta@hotmail.com

ของแต่ละบุคคล แต่ล้วนเริ่มต้นจากการตั้งใจฟังด้วยความเคารพและศรัทธา เพื่อใช้ปัญญาที่เกิดขึ้นเป็นกุญแจเปิดประตูสู่ความหลุดพ้นหรืออย่างน้อยให้ได้รับผลตามที่ต้องการ ดังช้างที่สามารถยกตนเองขึ้นจากหล่มได้ฉันใด บุคคลย่อมยกตนขึ้นจากกิเลสได้ฉันนั้น

Abstract

The dissertation entitled “An Analytical Study of Sotabbamālinī Scripture” consists of 3 objectives as: 1) to study the historical background and development of the Sotabbamālinī scripture, 2) to transliterate the Sotabbamālinī scripture of Wat Sung Men’s manuscript, Sung Men District, Phrae Province from the original manuscript to Pali in Thai script and translate it into Thai language and 3) to analyze the Sotabbamālinī scripture of Wat Sung Men’s manuscript, Sung Men District, Phrae Province.

The result showed that the Sotabbamālinī scripture of Wat Sung Men’s manuscript was a palm leaf manuscript that belongs to Vat Visounnarath, LuangPrabang Lao PDR. In the year of 2379 B.E. (1836 A.D.), the scripture was reproduced by Venerable Kruba Kanjana Arayawasi Mahathera of Wat Sung Men. The principle of transliteration in the research consists of 3 aspects as: 1) to transliterate from the original manuscript, 2) based on the accent of reading and 3) able interpret in Thai language. The inspection of manuscript was conducted by comparing with the edition of Khmer script in order to translate the contents that useful in the study of Buddhism and beneficial lifestyle.

The Sotabbamālinī scripture was composed for introducing the right method of listening to sermons. All the contents were presented on the respect of listening to the Saddhamma: true doctrine. Whether one is a preacher if persons listen with respect and practice, they would achieve wisdom and able to eradicate all sufferings. Moreover, it also reflected that the achievement of the absolute truth, not only emphasizes on the preacher or essential teachings, but also the listener must faith in the Triple Gem.

The composition of the Sotabbamālinī scripture is appeared in prose and focused on the clarity and conciseness of language and easy to understand. The scripture was presented in the order of the composition viz. Uddesa: proposition, Niddesa: description and Patiniddesa: coming back upon a subject. The composer has gathered the data from the Buddhist texts such as Tipitaka, Commentaries and the Sri Lankan folk tales. When the Sotabbamālinī scripture is analyzed by the Desanāhāra in Nettipakarana; in the aspect of pros and cons in listening to the Dhamma, it was found that the respectful of Dhamma listening will lead to happiness and wisdom or even get rid of suffering. In contradiction, the irreverent of Dhamma listening will cause suffering to oneself and others. However, the scripture has pointed out problems in several ways. It’s depending on the intrinsic of each individual, but all are begun by respectful and faithful of listening to Dhamma in order to achieve the deliverance or at least some fruition. As the

Buddha said ‘Elephants can lift themselves up from the mud holes; person shall exalt himself of passion’.

บทนำ

คัมภีร์ไบเบิลฉบับนี้เป็นสิ่งที่มีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่สืบทอดความรู้ ความเชื่อ ตลอดจนวิถีความเป็นอยู่ของคนล้านนายุคต่อยุคได้เป็นอย่างดี ในทางพุทธศาสนานิยมจารคัมภีร์ไบเบิลด้วยอักษรธรรมเพื่อบันทึกเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับศาสนา เช่น ตำราภาษาบาลี ตำราโหราศาสตร์ กวีนิพนธ์ คร่าวขอ ฯลฯ เรียกได้ว่าเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์สำคัญที่คนโบราณได้สร้างไว้ให้ลูกหลาน ดังสมัยพุทธกาล เมื่อครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ พระองค์และพระสาวกองค์สำคัญ โดยเฉพาะพระสารีบุตร ได้คำนึงว่าเมื่อพระองค์ทรงปรินิพพานไปแล้ว หากไม่มีการรวบรวมประมวลคำสอนของพระองค์ไว้ พระพุทธศาสนาก็จะดำรงอยู่ไม่ได้ ดังพุทธวจนะในคราวจะเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า โย โว อานนหุ มยา ธมโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺณตโต มมจฺเจเน สุตถา. แปลว่า: ดูกรอานนท์ ธรรมแลวินัยใด ที่เราได้แสดงแล้ว และบัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย ในเมื่อเราล่วงไปลับไป (ที.ม. (ไทย) 10, 141, 178) ด้วยเห็นความสำคัญของพระธรรมวินัยซึ่งจะสืบทอดพระศาสนาต่อไปในภายหน้า จึงมีการสังคายนารวบรวมพระธรรมคำสั่งสอนเรื่อยมาตามลำดับ จนกระทั่งถึงการทำสังคายนาครั้งที่ 5 นับเป็นครั้งแรกที่มีบันทึกพระพุทธพจน์เป็นลายลักษณ์อักษรลงบนใบลานด้วยภาษาบาลีอักษรสิงหล พระธรรมและพระวินัยที่ถูกจารครั้งนี้ถือเป็นต้นฉบับของพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาท ครั้นการสังคายนาครั้งที่ 6 ได้มีการปริวรรตและแปลคัมภีร์จากภาษาสิงหลเป็นภาษามคธ เนื่องจากภาษาสิงหลจำกัดในชุมชนพื้นเมือง หากไม่ทำการแปลเป็นภาษากลางคือ ภาษามคธ ต่อไปภายหน้าพระไตรปิฎกอาจสูญหายหรือผิดเพี้ยนไป ในกาลนี้ได้มีพระสงฆ์และพระมหาเถระหลายรูปได้แต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหลายคัมภีร์ด้วยกัน อาทิเช่น พระพุทธโฆษาจารย์ แต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรค, ธรรมปัทมฐกถา, สมันตปาสาทิกา พระอุปติสสเถระแต่งคัมภีร์มิลินทปัญหา พระมหานามเถระแต่งคัมภีร์มหาวงศ์, พงสาวดารลังกา ฯลฯ

จนกระทั่งพระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายเข้าสู่ล้านนา และเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด พระเถระนักปราชญ์ล้านนาหลายรูปได้แต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องและมากมาย จนเรียกได้ว่าเป็น “ยุคทองของวรรณคดีบาลี” อาทิเช่น พระสิริมังคลาจารย์แต่งคัมภีร์จักวาฬที่ปนี, เวสันตที่ปนี, สังขยา ปากาสกฏีกา และมังคลัตถที่ปนี พระโพธิวังสี แต่งคัมภีร์จามเทวีวงศ์, สิหิงคินทาน พระธรรมเสนาบดีเถระแต่งคัมภีร์ปัทกมโยชน, สัทตตถกปาจินดา เป็นต้น (ลมุล จันทรหอม, 2538: 69-70) คัมภีร์ล้านนาเหล่านี้จำนวนไม่น้อยถูกนำมาปริวรรต ตรวจชำระ และแปล เพื่อนำองค์ความรู้มาศึกษา เช่น มังคลัตถที่ปนี, จักวาฬที่ปนี, เวสันตที่ปนี, จามเทวีวงศ์ สิหิงคินทาน เป็นต้น แต่ยังมีอีกจำนวนมากที่ยังไม่ได้นำมาปริวรรต ตรวจชำระ แปล และศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้เกิดการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

“คัมภีร์โสตัพพมาลินี” เป็นคัมภีร์ไบเบิลฉบับหนึ่งที่เก็บรักษาไว้ ณ วัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ โดยครูบาภุญจนธรรมาวาสมหาเถร พระมหาเถระนักปราชญ์ที่มีความแตกฉานในพระไตรปิฎก ได้จารคัดลอกด้วยภาษาบาลี ตัวอักษรล้านนามาจากวัดวิชุนราช เมืองหลวงพระบาง เมื่อปี พ.ศ.2379 คำว่า “โสตัพพมาลินี” แปลตามรูปศัพท์ได้ความว่า “มาลัยแห่งธรรมอันบุคคลพึงฟัง” เนื้อหาในคัมภีร์เป็นประมวลเรื่องราวของบุคคลผู้ตั้งใจฟังพระสัทธรรมโดยเคารพ และไม่เลื่อมว่าผู้แสดงจะเป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือไม่ สรุปความได้ว่า เมื่อฟังธรรมแล้วจึงเกิดพลัง ความสามารถ แรงจูงใจ หรือแรงบันดาลใจบางอย่างให้

เกิดการกระทำในสิ่งที่นำไปในทางสร้างสรรค์ได้ และการตั้งใจฟังธรรมโดยเคารพนี้เป็นเหตุหนึ่งในการบรรลุโสดาบัน ที่รู้จักนามว่า ปรัตติโยสละ (สมควร ถ้วนอก, 2554 คำนำ) (องค์ธรรม ได้แก่ สัทธัมมัสสนะ หรือ การฟังพระสัทธรรมนั่นเอง) อย่างไรก็ตาม คัมภีร์โสตัพพมาลีนีได้ปรากฏชื่อทั้งภาคภาษาไทย ภาษาขอม และภาษาโรมัน และแม้ว่าต้นฉบับที่เป็นภาษาขอมได้มีผู้ปริวรรตเป็นภาษาบาลีอักษรไทย พร้อมทั้งตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว แต่ยังไม่ได้ทำการแปลให้เป็นภาษาไทย ส่วนคัมภีร์โสตัพพมาลีนีฉบับของวัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ นั้นยังไม่มีผู้ได้นำมาปริวรรต ตรวจชำระ หรือแปลเป็นภาษาไทย

ด้วยความสำคัญและเหตุผลดังกล่าว จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะนำคัมภีร์โสตัพพมาลีนี ภาษาบาลี ตัวอักษรล้านนา ฉบับวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ มาทำการปริวรรต และแปลเนื้อหาเป็นภาษาไทย โดยการเทียบเคียงเนื้อหาเกี่ยวกับคัมภีร์โสตัพพมาลีนี ฉบับภาษาขอม ของอาจารย์สมควร ถ้วนอก เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และได้เนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

1. ประวัติและพัฒนาการของคัมภีร์โสตัพพมาลีนี ฉบับวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่

พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทเข้าสู่ดินแดนล้านนา นับตั้งแต่พระนางจามเทวีแห่งเมืองละโว้ขึ้นมานครองเมืองหริภุญชัย และมีพัฒนาการต่อเนื่องจากยุคสุโขทัย จนถึงสมัยราชวงศ์มังรายที่มีความเจริญอย่างสูงสุดและค่อยๆ เสื่อมลงหลังจากล้านนาถูกพม่ายึดครองนานถึงสองร้อยปี แม้ว่าจะได้รับการฟื้นฟูในสมัยเป็นประเทศราชของสยามประเทศ แต่ไม่มียุคไหนที่เจริญรุ่งเรืองเท่ากับ “ยุคทองของล้านนา” คือในสมัยของพระเจ้าติโลกราช พระเจ้ายอดเชียงราย และพระเจ้าเมืองแก้ว

วรรณกรรมที่เกิดขึ้นในยุคนี้เป็นวรรณกรรมที่มีความสำคัญและให้ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาอย่างมากมาย องค์ความรู้ทั้งหลายที่ปรากฏขึ้นล้วนมาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา ซึ่งถูกนำมาผนวกเข้าด้วยกันอย่างเหมาะสม จนกลายเป็นจารีต ประเพณีล้านนาที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาของล้านนาในยุคนี้ ได้รับการยอมรับกันทั่วไปว่า “เป็นงานชิ้นเอกในทางพระพุทธศาสนา” โดยมีจุดมุ่งหมายในการแต่งเพื่อใช้เป็นบทเรียนของการศึกษาภาษาบาลี และมีลักษณะเป็นคำสอนศีลธรรมจรรยา เพื่อชี้แนะปฏิบัติให้กับผู้ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญา ความรู้ ความแตกฉานในพระไตรปิฎกและภาษาบาลี ตัวอย่างเช่น จามเทวีวงศ์, สิงคหิทธาน, มังคลัตถทีปนี, ชินกาลมาลีปกรณ์, ปัญญาสาตก, จักวาฬทีปนี, เวสันตทีปนี, ตำนานมูลศาสนา, รัตนพิมพวงศ์ เป็นต้น

แม้ช่วงที่ล้านนาตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า แต่พระสงฆ์ในล้านนาผู้ที่ได้ศึกษาภาษาบาลี ประวัติพระพุทธศาสนา และสภาพสังคมจนเกิดความเชี่ยวชาญ ยังสามารถนำเอาเนื้อหาพื้นเมืองต่างๆ มาเล่าเรียนแบบอรรถกถาชาดก โดยยกเอาหัวข้อธรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้นมากล่าวแล้วเล่าเรื่องไปอย่างพิสดาร ในช่วงนี้เกิดการสร้างคัมภีร์ธรรมขึ้นมาใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม ได้แก่ คัมภีร์ธรรมชาตา คัมภีร์อานิสงส์ต่างๆ รวมถึงคัมภีร์ที่อธิบายคัมภีร์ดั้งเดิมและไวยากรณ์ภาษาบาลี ที่ได้สร้างจารีตประเพณีของล้านนาขึ้นมาใหม่ โดยมีคัมภีร์ธรรมรองรับวัฒนธรรมประเพณีเหล่านั้น ตัวอย่างเช่น คัมภีร์อานิสงส์ปีใหม่ อานิสงส์สัพทาน มูลนิพพาน เป็นต้น (พระมหาสุทิตย์ อาภาโกโร, 2548: 55-58)

เมื่อบ้านเมืองไม่มีศึกสงครามแล้ว จึงมีการขยายตัวของการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาในพื้นที่บางแห่งในล้านนา เช่น แพร่ น่าน และเชียงราย พระเถระในเมืองนั้นๆ ได้เป็นผู้นำในการสร้างศรัทธาของประชาชน โดยมีการคัดลอกวรรณกรรมที่พระมหาเถระในยุครุ่งเรืองเก็บรักษาไว้ และมีการสร้างสรรค์วรรณกรรมขึ้นมาใหม่ภายใต้บริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

จากการศึกษาในวัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ และวัดบ้านโป่ง จังหวัดเชียงราย พระมหาสุทนต์อภากโร (อบอู่), ดร. พบว่า คัมภีร์ล้านนาที่ยังเหลืออยู่ถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะได้รับการคัดลอกและการแต่งขึ้น ในยุคนั้น นอกจากนี้ ดร. ฮัน เพนธ์ (Hans Penth) ที่ปรึกษาโครงการวิจัยจารึกล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ติดตามสืบค้นพบว่า ในอดีตมีพระมหาเถระจากวัดสูงเม่น นามว่า “**ครูบากัญจนอรัญญวาสีมหาเถร**” ได้สร้างมิตินิยมสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรม โดยท่านได้เดินทางไปเมืองหลวงพระบาง เพื่อ (1) ร่วมสร้างคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์อื่นๆ (2) ได้นำคัมภีร์ส่วนหนึ่งกลับมายังวัดสูงเม่น คัมภีร์โสดัพพมาลีนี ฉบับของวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ที่ผู้วิจัยได้นำมาศึกษาในครั้งนี้ จึงถูกจารคัดลอกในช่วงเวลาดังกล่าวนี้เอง

คัมภีร์โสดัพพมาลีนี ฉบับวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่

“ครูบากัญจนอรัญญวาสีมหาเถร” เจ้าอาวาสวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ได้จารคัดลอกมาจากวัดวิชุนราช เมืองหลวงพระบาง ประเทศลาว ในปี พ.ศ.2379 ด้วยภาษาบาลี ตัวอักษรล้านนา คัมภีร์ใบลานฉบับนี้มีทั้งหมด 5 ผูก ผูกละ 48-54 หน้าลานโดยประมาณ เนื้อหาของคัมภีร์ เป็นการประมวลเรื่องราวการตั้งใจฟังธรรมโดยความเคารพของบรรดาผู้คน ทวยเทพ และแม้กระทั่งเหล่าสัตว์ เป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข ปัญหา และการหลุดพ้น คัมภีร์ผูกที่ 1 มี 48 หน้าลาน เป็นเนื้อหาเรื่องราว 9 เรื่อง (เรื่องที่ 9 บันทึกไม่จบ) ส่วนผูกที่ 2-5 เป็นหลักไวยากรณ์มูลกัจจายน์ล้วน แต่ใน 3 หน้าลานสุดท้ายของผูกที่ 5 กลับเป็นเรื่องราว คัมภีร์โสดัพพมาลีนีเหมือนผูกที่ 1 ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะเกิดความผิดพลาดในขั้นตอนการจารคัดลอก

ประวัติครูบากัญจนอรัญญวาสีมหาเถร (วัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น 2552 : 24-41)

“ครูบากัญจนอรัญญวาสีมหาเถร” หรือ “ครูบามหาเถร” มีชีวิตอยู่ในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นผู้เชี่ยวชาญวิชาการต่างๆ รวมถึงอักษรวิธีภาษาล้านนา และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ท่านได้สร้างผลงานสำคัญๆ ไว้มากมาย อาทิ การตรวจชำระพระไตรปิฎก และสังคายนารวบรวมพระธรรมคัมภีร์ต่างๆ ที่มีการจารึกไว้ในครั้งสังคายนาครั้งที่ 8 ในสมัยพระเจ้าติโลกราช ท่านได้คัดลอกคัมภีร์เก่าให้อยู่ในสภาพที่ดี และรจนขึ้นมาใหม่จำนวนหนึ่ง แล้วสร้างมณฑปและหอไตร วัดสูงเม่น เพื่อประดิษฐานคัมภีร์เหล่านี้ จนทำให้วัดสูงเม่นกลายเป็นวัดที่เก็บรวบรวมคัมภีร์ธรรมภาษาล้านนาไว้มากที่สุดในประเทศไทย

การแพร่กระจายของคัมภีร์โสดัพพมาลีนี

1. หอสมุดแห่งชาติ เฉลิมพระเกียรติ ร.9 นครราชสีมา และ สมชัย พักสุวรรณ ปรวรรตคัมภีร์ใบลานฉบับล่องชาด ชื่อว่า “โสดัพพมาลีนี (พระโสดัพพมาลีนี เสด็จ)” และฉบับทองทิพย์ ไม่มีไม้ประกับ ชื่อว่า “โสดัพพ มาลีนี (พระโสดัพพมาลีนี)” ทั้งสองฉบับมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องที่ควรฟัง คือ ตัวอย่างของบุคคลที่บำเพ็ญคุณงามความดีต่างๆ แล้วได้รับผลดีตามกุศลกรรมที่ตนได้กระทำ เช่น ผู้มีกลิ่นปากหอมเพราะพูดแต่คำไพเราะ, ผู้ระลึกถึงคุณพระพุทธรูปเจ้าย่อมพ้นภัยพิบัติ, ผู้มีใจเด็ดขาดเข้มแข็งย่อมประสบความเจริญ โดยได้รวบรวมจากพระไตรปิฎกบ้าง อรรถกถาบ้าง และที่อื่นๆ นอกจากนี้ได้กล่าวถึงพระพุทธศาสนาในแง่มุมต่างๆ

2. พระสารประเสริฐ/ตรี นาคะประทีป เขียน “โสดัพพมาลีนี อุปกรณ 2500” จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์ลูก ส. ธรรมภักดี

ทั้งสองรายการ แม้ในขณะนี้ยังไม่สามารถหาหลักฐานต้นฉบับได้ จึงไม่สามารถนำรายละเอียดทางด้านเนื้อหามาเทียบเคียงเพื่อตรวจชำระได้

3. สมควร ถ้วนนอก ปรวรรต คัมภีร์โสดัพพมาลีนี จากฉบับภาษาขอม โดยนำฉบับภาษาโรมันมาพิจารณาประกอบในการตรวจชำระ ตีพิมพ์เผยแพร่ เมื่อปี พ.ศ.2554 ฉบับปรวรรตจากภาษาขอมนี้ ถือได้ว่าสมบูรณ์ที่สุด โดยนำเสนอเนื้อหาแบ่งออกเป็น 8 วรรค ในแต่ละวรรคมีเนื้อหาเป็นเรื่องราวๆ ไป เช่น ปณามคาถา สัมปสาทนียสูตร ฆัมมปาเลมารดา ปาวาริกหัตถี เป็นต้น และฉบับนี้มีเนื้อหาบางส่วนที่ตรงกันกับ

คัมภีร์โสตัพพมาลีนีฉบับภาษาล้านนาของวัดสูงเม่น ผู้วิจัยจึงเลือกนำมาเทียบเคียงตรวจชำระเพื่อแปลเป็นภาษาไทยให้ได้ใจความสมบูรณ์และถูกต้องตามหลักบาลีไวยากรณ์

2. การปริวรรต ตรวจชำระและแปลคัมภีร์โสตัพพมาลีนี

คำว่า ปริวรรต ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 หมายถึง หมุนเวียน เช่น ปริวรรตเงินตรา เปลี่ยนแปลง เปลี่ยนไป แปรไป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 672) ในการศึกษาครั้งนี้ การปริวรรต หมายถึง การเปลี่ยนคัมภีร์โสตัพพมาลีนีฉบับวัดสูงเม่น อักษรสูงเม่น จังหวัดแพร่ ที่จารด้วยภาษาบาลี ตัวอักษรล้านนา เป็นภาษาบาลี ตัวอักษรไทย แล้วตรวจชำระให้ถูกต้องตามหลักภาษาและเนื้อหาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก จากนั้นจึงแปลจากภาษาบาลี ตัวอักษรไทย เป็นภาษาไทย

การปริวรรตคัมภีร์โสตัพพมาลีนี ฉบับวัดสูงเม่น อักษรสูงเม่น จังหวัดแพร่ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์การปริวรรตคือ (1) ปริวรรตตามต้นฉบับ (2) ยึดตามสำเนียงของการอ่าน และ (3) สามารถแปลความหมายสู่ภาษาไทยได้ ส่วนการตรวจชำระทำการเทียบเคียงกับฉบับที่ปริวรรตจากภาษาขอมเพื่อให้สามารถแปลเนื้อหาที่จะนำมาเป็นประโยชน์ในการศึกษาพระพุทธศาสนาและสามารถนำมาเป็นวิธีการดำรงชีวิตได้

เนื้อหาของคัมภีร์จากการปริวรรต ตรวจชำระ และแปล ในผูกที่ 1 ได้ใจความโดยย่อ ดังนี้

เรื่องที่ 1 สัมปสาทนียสูตร เป็นการกล่าวถึงคุณขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าเป็นที่สูงสุด มีคุณอันหาประมาณมิได้ กำหนดนับไม่ได้ และพระสารีบุตรได้กล่าวพุทธคุณด้วยความเลื่อมใสองค์พระศาสดาไว้ในสัมปสาทนียสูตร ทั้งนี้ควรทำความเลื่อมใสในพระธรรมและพระสงฆ์ตามลำดับ และต่อจากนั้นควรฟังพระสัทธรรมด้วยความเคารพ

เรื่องที่ 2 รุกขเทวดาผู้ประเสริฐ แม้สถานที่ฟังธรรมจะลำบากเพียงใด ดังเทพธิดาที่ยืนฟังอยู่ในแม่น้ำลึกประมาณคอ แต่ด้วยความพากเพียร ฟังพระสัทธรรมด้วยความเคารพ ก็เป็นการกระทำธรรมให้แจ้งเป็นผลคือ นำความสุขมาให้ คือ การหลุดพ้น

เรื่องที่ 3 ธมมपालมาตา มารดาผู้รักษารธรรม เมื่อทำจิตให้เลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ แล้วบังเกิด ศรัทธา ศีล สุต ปัญญา และมีจิตที่หลุดพ้นด้วยอริยาศยานงาม ดังหญิงผู้ไปยีนพนมมือไหว้ ตั้งใจฟังธรรมด้วยความเคารพ โดยไม่นั่งตลอดทั้งคืน จนลูกที่นางนำไปวางไว้ใต้ต้นไม้ถูกงูพิษกัด แต่กระนั้นนางก็ยังไม่ละจากการฟังธรรม พยายามระบับความเศร้าโศก แล้วตั้งจิตด้วยใจอุทิศเพราะเห็นความสำคัญของธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงมากกว่า แล้วนางก็บรรลุโสดาบัน จากนั้นได้กล่าวสักกิริยาทำให้พิษงูไม่สามารถทำร้ายลูกนางได้ แล้วอันสงส์จากการฟังธรรมก็ทำให้พิษหายไป เป็นการรักษาโดยการฟังธรรม

เรื่องที่ 4 ปาวาริกหัตถิ การฟังธรรมหรือเป็นการเล่าเรียนพระธรรม สามารถช่วยยกระดับตนเองขึ้นสู่ฝั่งหรือนิพพาน เหมือนดังช้างที่สามารถยกตนขึ้นจากตมได้ด้วยตนเอง คนที่ติดอยู่ในกิเลส ต้องมีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีผู้ใดช่วยได้ พระภิกษุก็มีตนเป็นที่พึ่ง และมีธรรมเป็นที่พึ่ง ที่พึ่งอื่นไม่มี พระธรรมเทศนาจึงมีประโยชน์แก่มหาชนนับไม่ถ้วน

เรื่องที่ 5 สัทธาสมนเถระ แม้จะเป็นผู้ไม่วัตรธรรมใดๆ แต่ได้ฟังธรรมที่ผู้อื่นแสดงด้วยความเลื่อมใส พร้อมด้วยศรัทธา ย่อมจะนำความสุขขึ้นสูงสุดหรือการหลุดพ้นมาให้ ดังเช่น ปลาที่ว่ายเข้ามาข้างเรือแล้วได้ยีนเสียงพระภิกษุสหายธรรม จึงตั้งใจฟังด้วยความยินดี จนถึงอีกฝั่งแม่น้ำแล้วถูกฆ่าตาย พอได้ไปเกิดในภพใหม่ได้เกิดในสุคติที่ดี มีครอบครัว สิ่งแวดล้อมที่ดี และยังมีดีฝ่าธรรมด้วยความศรัทธาจนอุปสมบทและบรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

เรื่องที่ 6 มณฑุกเทวบุตร การฟังธรรมนั้นนำความสุขมาให้ อันเนื่องเพราะป้องกันโทษ ให้บรรลุคุณวิเศษ เกิดศรัทธา เกิดปีติ เป็นไปกับด้วยอรรถ เป็นไปพร้อมกับด้วยพยัญชนะ เป็นเรื่องเปิดเผย เพราะประกอบด้วยยบ มีเนื้อหาหลักซึ่ง ฟังแล้วสบายหู ผู้ใดที่ต้องการหลุดพ้นจะต้องตั้งใจฟังธรรมโดยเคารพ ด้วยจิตเลื่อมใสศรัทธา เมื่อพร้อมด้วยเหตุปัจจัย กระทำการดังนั้นแล้ว ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตามจะสามารถหลุดพ้น บรรลุธรรมในระดับต่างๆ หรือเกิดในสวรรค์ได้

เรื่องที่ 7 ปิตมัลละ การฟังธรรมอันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้โดยเคารพเลื่อมใส จะนำพาความสุขมาแก่ตน ดังเรื่องของมัลละ ผู้เคยเป็นทหารผู้ยิ่งใหญ่ชำนาญการรบ ถูกห้อมล้อมด้วยทรัพย์สิน และบริวาร แต่เมื่อได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าเท่านั้น จึงสละทุกอย่างแล้วออกบวช ปฏิบัติธรรมด้วยการยืน และเดินจงกรม กระทั่งเดินไม่ได้ ยังไม่ละออสาศะใช้เข้าเดินต่อ จนถูกนายพรานยิงคิดว่าเป็นสัตว์ กลับไม่ทุกข์ร้อน แต่ทำกรณังกัมมัญฐานวิปัสสนาต่อ และบรรลุเป็นพระอรหันต์ได้

เรื่องที่ 8 ธัมมรามเถระ ด้วยพระสัทธรรมมีความดีงามมากมาย บุคคลที่ฟังธรรมที่พระศาสดาทรงแสดง แล้วมีการระลึกใคร่ครวญถึงบ่อยๆ ย่อมนำความสุขคือการหลุดพ้นมาสู่ตน แม้พระพุทธเจ้าเองยังทรงกระทำพุทธกิจก่อนที่จะบรรลุปฐมสมโพธิญาณถึงสี่สิบห้าปี ตัวอย่างเรื่องของธรรมรามเมื่อทราบข่าวการปริณิพพานล่วงหน้าของพระพุทธเจ้า แต่ไม่ได้แสดงความอาลัยหรือเข้าร่วมหาหรือกับคณะดั่งภิกษุอื่นๆ กลับอยู่คนเดียวเพื่อใคร่ครวญในพระธรรม ระลึกถึงพระธรรม พระพุทธเจ้ากล่าวว่าการกระทำเช่นนี้ย่อมขึ้นชื่อว่าบูชาเรา ย่อมไม่เสื่อมจากพระสัทธรรม และนำความสุขมาสู่

เรื่องที่ 9 เฏฐิกาคิต เหล่าสาวกของพระพุทธเจ้าย่อมแสดงธรรมแก่เหล่าชน ดังที่พระพุทธเจ้าเคยแสดง ผู้ใดมีความตั้งใจฟังธรรมด้วยความเคารพเลื่อมใสจะเกิดประโยชน์แก่ผู้นั้น คือได้รับความสุข หรือนำมาซึ่งความหลุดพ้น การนั่งฟังธรรม สภาวญาณ 10 วรรคที่ 1 ตัวอย่างเรื่องของนางยักษิ์ที่รักลูกตัวเอง พอได้ฟังธรรมก็ตั้งใจจดจ่อเป็นอย่างมาก จนลูกหิวร้องเรียกหาแม่ นางกลับบอกให้ลูกเงียบและห้ามรบกวน ตัวอย่างที่สองที่พระศาสดาทรงแสดงเทศนาให้ฟัง คือ การกล่าวถึงบุคคลว่ามี 3 ประเภท ได้แก่ คนมีปัญญาทึบ คนมีปัญญาน้อย และคนมีปัญญามาก มีตัวอย่างว่า คนมีปัญญาทึบหรือต่ำไปวัด แต่ไม่ใส่ใจต่อฟังธรรมที่ภิกษุแสดง เหมือนหม้อที่ปิดฝา ไม่ยอมรับน้ำที่เขาส่ง ส่วนคนมีปัญญาน้อยหรือไม่สมประกอบนั้นมาฟังธรรมและใส่ใจฟังแต่บางช่วงขณะเท่านั้น สำหรับคนที่มีความรู้มากเขาจะใส่ใจฟังธรรมทุกขณะ ทั้งที่นั่งฟังและแม้ลุกออกไปจากอาสนะแล้ว เหมือนหม้อที่เปิดปากกว้าง (หมดหน้าลานคัมภีร์โสตัพพมาลี ภาษาบาลี ตัวอักษรล้านนา ฉบับวัดสูงเม่น ผู้ที่หนึ่ง สำหรับผู้ที่สองถึงผู้ที่ห้า เป็นเพียงหลักไวยากรณ์บาลี ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่กล่าวมาข้างต้น)

3. การวิเคราะห์คัมภีร์โสตัพพมาลี ฉบับวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่

3.1 การวิเคราะห์โครงสร้างคัมภีร์โสตัพพมาลี

(1) จุดมุ่งหมายในการแต่ง

- เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจหลักการศึกษาธรรมในทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องที่ว่าด้วยการฟังธรรม ทุกเรื่องที่น่ามากล่าวอ้างในคัมภีร์ล้วนแต่เป็นการตั้งใจฟังพระสัทธรรมด้วยความเคารพ
- ธรรมของพระพุทธเจ้านั้นไม่ว่าใครก็ตามนำมาแสดงแล้ว ผู้ฟังฟังด้วยความเคารพและนำไปปฏิบัติย่อมเกิดปัญญา เพื่อการดับทุกข์ได้
- แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการฟังธรรม การแนะนำวิธีการฟังธรรมที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี

ยิ่งไปกว่านั้น สะท้อนให้เห็นว่า การจะบรรลุถึงองค์ธรรมที่แท้จริงนั้น ไม่เพียงจะให้ความสำคัญกับผู้แสดงธรรม หรือเนื้อหาธรรมเท่านั้น แต่ผู้ฟังจะต้องมีศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นเบื้องต้น

การฟังที่จะทำให้เกิดปัญญา ต้องนำไปคิดใคร่ครวญ แล้วสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้น นำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลคือ การดับทุกข์จึงจะเรียกว่า สุตมยปัญญา หรือสุตมยปัญญา จุดมุ่งหมายของผู้แต่งจึงต้องการชี้ให้เห็นความสำคัญของการฟัง ว่าฟังแล้วทำให้เกิดปัญญาได้อย่างไร ผลระดับสูงสุดของการฟังคืออะไร

ฟัง -> ใคร่ครวญ -> สร้างศรัทธา -> นำไปปฏิบัติ -> บรรลุผล = ดับทุกข์

จะเห็นได้ว่าการฟังนั้นเป็นเบื้องต้นของการเกิดปัญญาทั้งหมด ทั้งจินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญาด้วย ส่วนการใคร่ครวญจัดเป็นจินตามยปัญญา การนำไปสู่การปฏิบัติเป็นภาวนามยปัญญา

(2) ลักษณะการแต่ง และวิธีการนำเสนอเนื้อหา

ลักษณะการแต่งคัมภีร์เป็นแบบคัมภีร์ หรือร้อยแก้วล้วน เน้นความชัดเจน รัดกุม เข้าใจง่าย และเป็นไปตามลำดับตรงตามหลักการแต่งคัมภีร์บาลีโดยทั่วไป คือ อุทเทส นิทเทส และปฏินิทเทส นอกจากนั้น มีพยัญชนะที่สมบูรณ์ไม่ผิดพลาด ตามหลักของบาลีไวยากรณ์

ส่วนวิธีการนำเสนอเนื้อหาแบ่งเป็นวรรคเช่นเดียวกับฉบับภาษาขอม โดยรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา รวมไปถึงนิทานพื้นบ้านศรีลังกา มาเล่าประกอบแล้วนำเสนอเนื้อหาคัมภีร์ตามแบบอย่างอรรถกถา คือ เริ่มต้นด้วยบทประณามคาถา กล่าวยกย่องบูชาพระรัตนตรัย แล้วพูดถึงวิธีการฟังธรรมในรูปแบบต่างๆ โดยยกตัวอย่างเรื่องราวหรือนิทานประกอบเป็นเรื่องราว ไป ตามลำดับ และจบบริบูรณ์ในเรื่องนั้นๆ ตอนท้ายของทุกเรื่องมีประโยคปิดท้ายไว้เหมือนกัน คือ

“สกกจายัสสัทธมโม โสตพฺโผ.” บุคคลฟังฟังพระสัทธรรมด้วยความเคารพ

(3) โครงสร้างของเนื้อหา

คัมภีร์โสตัพพมालินีมีโครงสร้างตามเนื้อหาของอรรถกถา หรือหลักเทศนา 3 ประการ คือ 1) อุคฺฌฆานา การแสดงย่อเป็นบทนำหรืออุทเทส 2) วิปญฺจนา ขยายความยกเรื่องราวมาประกอบหรือนิทเทส 3) วิตุถารณนา ทำให้พิสดารหรือให้ลึกซึ้งหรือปฏินิทเทส แม้ว่าจะเป็นเนื้อหาที่แสดงถึงประโยชน์ของการฟังธรรม แต่ในแต่ละเรื่องก็นำมาแสดงนั้นประกอบด้วยหลักธรรมต่างๆ ตามอรรถกถา ตามจริตของบุคคลผู้ที่สนใจธรรมหมวดนั้นๆ และเป็นไปตามลำดับ คือประกอบด้วยความงาม 3 ประการ คือ อาทิกุลยาณํ งามในเบื้องต้น, มขุเมกกุลยาณํ งามในท่ามกลาง และ ปริโยสานกุลยาณํ งามในที่สุด

3.2 การวิเคราะห์เนื้อหาคัมภีร์โสตัพพมालินี

โดยใช้ “หลักเทศนาหาระ” ตามนัยคัมภีร์เนตติปริกัณ

พระมหากัจจายนะเถระ ได้รวบรวมประมวลหลักการ และวิธีที่ใช้ในการอธิบายตีความธรรมเอาไว้ในคัมภีร์ที่มีชื่อว่า “เนตติปริกัณ” ด้วยปรารถนาจะช่วยให้คนทั้งหลายฟังธรรมแล้วเข้าใจพระพุทธรูปอย่างแจ่มแจ้ง และสามารถแทงตลอดอริยสัจ 4 ได้ หลักการนี้ถูกนำมาใช้ศึกษาตีความอธิบายหลักคำสอนมาโดยลำดับจนถึงปัจจุบัน (ปรุตม์ บุญศรีตัน, 2550: 127)

หลักเทศนาหาระ เป็นหลักการอธิบายขยายความพุทธรูป ประกอบด้วยการวิเคราะห์ 6 ประเด็นด้วยกัน คือ

1. **อัสสาทะ (ข้อดี)** ความพึงพอใจยินดี ด้านที่เป็นคุณ หรือแง่บวกของธรรมนั้นว่ามีข้อดีที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ หรือมีประโยชน์อย่างไร
2. **อาทีนวะ (ข้อเสีย)** ด้านลบที่เป็นโทษของธรรมนั้น ที่ควรระวังและควรหลีกเลี่ยง

3. นิสสรณะ (ทางออก) แนวทางออกจากปัญหา หรือสิ่งที่เป็โทษนั้น
4. ผล (อาหิสงส์) ที่เกิดจากการดำเนินตามนิสสรณะ หรือทางออกนั้น
5. อุปาย (อุปาย) วิธีการที่กระตุ้นให้ดำเนินตามแนวทางออกที่เสนอไว้
6. อาณัติ (การกล่าวชักจูง) ให้ประพฤติปฏิบัติ ทั้งชักชวนและสั่งบังคับ

การวิเคราะห์ตามหลักอัสสาทะ

ในโศตัพพมาลีนีได้แสดงถึงองค์ธรรมที่ผู้ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าไม่ว่าผู้ที่นำมาแสดงจะเป็นใครก็ตาม พระอรหันต์หรือแม้กระทั่งคนสามัญธรรมดา ถ้าผู้ฟังได้มีใจที่มีศรัทธาต่อพระธรรมนั้นฟังด้วยความเคารพตั้งใจ ย่อมก่อให้เกิดข้อดีสำหรับผู้ฟังเสมอ และข้อดีจากการตั้งใจฟังธรรมด้วยความเคารพนั้นนำมาซึ่งความสุข ปัญญา ฯลฯ ยิ่งไปกว่านั้นสามารถนำความหลุดพ้นมาสู่ตน เนื่องจากการมุ่งมั่นตั้งใจของผู้ฟังเป็นการกระทำพระธรรมให้แจ้ง จึงเกิดการบรรลุธรรมในระดับต่างๆ ได้

การวิเคราะห์ตามหลักอาทีนวะ

การฟังธรรมด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจมิได้ให้ผลแต่ในทางที่ชอบ แต่หากพิจารณาในระดับโลกียะ บางครั้งกลับทำให้เกิดทุกข์ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นด้วย ตัวอย่างเรื่องรุกขเทวดาผู้ประเสริฐ เทพธิดาเหนือลำจวนไม่สามารถบรรลุอรหันต์ผลได้ เนื่องจากยินฟังธรรมอยู่ในน้ำลึกเป็นเวลานาน เรื่องศรัทธาสมณเถระปลาใหญ่ถูกแทงตายขณะยินดีในการฟังธรรมโดยไม่สนใจสิ่งใด เรื่องปิตมัลละ มัลละถูกนายพรานใช้หอกแทงด้วยคิดว่าเป็สัตว์ เพราะใช้เข้าเดินจงกลม, เรื่องเจฎีกาศิต ลูกของนางยักษิณีร้องไห้หิวโหยหาแม่ ผู้ตั้งใจฟังธรรมจนลูกต้องหาของกินตามพื้นหญ้าเอง

การวิเคราะห์ตามหลักนิสสรณะ

ในคัมภีร์โศตัพพมาลีนี แต่ละเรื่องที่นำมาแสดงย่อมมีเนื้อหาที่ชี้ทางออกของบุคคลหรือสัตว์ในระดับต่างๆ ด้วยวิธีการของแต่ละคน ทั้งในระดับธรรมดาจนกระทั่งขั้นสูงคือการหลุดพ้นจากวัฏสงสาร บางคนฟังธรรมด้วยความเคารพแล้วบรรลุธรรม บางคนฟังแล้วนำไปเจริญเป็นอารมณ์กัมมัฏฐาน เช่น กับภิกษุฟังธรรมของเทวดา บางคนอาศัยสัจจะความมุ่งมั่นในการฟังธรรม ก็สามารถตั้งจิตอธิฐานทำให้พิษงูออกจากร่างกายของลูกได้ บางคนฟังแล้วนำไปคิดบ่อยๆ พิจารณาบ่อยๆ อาศัยความเพียรมากๆ ก็ทำให้บรรลุธรรมได้ ทางออกของปัญหาหรือการดับทุกข์ในวิถีทางที่ต่างๆ กัน ไม่ว่าจะเป็นระดับโลกียะ และโลกุตระเมื่อตั้งใจฟังพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้าด้วยความเคารพแล้ว ปัญญาที่เกิดขึ้นย่อมเป็นกุญแจสำหรับเปิดประตูสู่หนทางแห่งความหลุดพ้นได้แน่นอน

การวิเคราะห์ตามหลักผล

ผลโดยตรงที่ได้จากการฟังธรรมคือ สุตมยัญญณ, สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดขึ้นที่เรอฟังธรรม ผลของการฟังธรรมในคัมภีร์นี้มีหลายระดับ ทั้งที่เป็นโลกียะและโลกุตระ เช่น เรื่องรุกขเทวดาผู้ประเสริฐ ผลของการฟังธรรมได้นำความสุขและการหลุดพ้นมาเพื่อตนได้, เรื่องธมมपालมาตา มารดาผู้รักษาศรัทธาบรรลุโสดาปัตติผล และการกล่าวสัจกิริยา มีผลทำให้พิษงูที่กัดลูกของนางหายไปได้ เรียกได้ว่ามีผลดีต่อลูกของตนด้วย, เรื่องปา-วาริกหัตถิ เมื่อช้างขราติดหล่มสามารถยกตนขึ้นมายืนบนบกได้ด้วยตนเองฉันใด ผู้ที่ตั้งมั่นโดยโยนิโส จะสามารถยกตนเองจากกิเลสให้ไปสู่ผล คือนิพพาน หรือแม้ผู้ฟังธรรม จะเป็นผู้ไม่รู้ธรรมใดๆ อย่างในเรื่องศรัทธาสมณเถระ แต่ได้ฟังธรรมด้วยความเคารพ เลื่อมใส ก็ได้รับผลหรือประโยชน์จากการฟังธรรมนั้นคือสามารถนำความสุขมาสู่ตนได้เช่นกัน เป็นต้น นอกจากนั้น การฟังธรรมโดยไม่เคารพนั้นไม่มีประโยชน์อันใดดังกล่าวไว้ในเรื่องเจฎีกาศิต

การวิเคราะห์ตามหลักอุปาย

ผู้แต่งได้แสดงเนื้อหาที่เป็นอุปายในการนำเอาหลักธรรมที่บุคคลพึงด้วยความเคารพ ตั้งใจไปปฏิบัติให้เกิดผลหลายเรื่อง การฟังธรรมนั้นหากไม่รู้อุปายหรือวิธีการที่จะนำไปปฏิบัติ ก็ย่อมที่จะได้รับผลของการฟังธรรมนั้นน้อย หรือจะไม่ได้เลย ก่อนที่จะเข้าสู่เนื้อหาของคัมภีร์ผู้แต่งได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการมีศรัทธาต่อพระรัตนตรัย อันเป็นเบื้องต้นแรกของการฟังธรรม นอกจากนี้ได้บอกอุปายไว้ว่า การฟังที่สำคัญที่สุดคือ ฟังด้วยความเคารพ ถ้าไม่มีความเคารพในผู้แสดงและในธรรมที่ผู้แสดงนำมาแสดงแล้ว การฟังธรรมย่อมไม่มีผล ในคัมภีร์โสตัพพกาลินีได้แสดงเนื้อหาที่ผู้ฟังธรรมแล้วนำอุปายที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ มาปฏิบัติแล้วย่อมบรรลุผล เช่น เรื่องรุกขเทวดาผู้ประเสริฐ หลังจากที่ภิกษุได้ฟังคำเชิญชวนของเทวดา แล้วได้นำไปเป็นอุปายในการเจริญกัมมัฏฐาน ด้วยความพากเพียรพยายาม จึงแทงตลอดในอริยมรรคโดยลำดับ

การวิเคราะห์ตามหลักอาณัติ

คัมภีร์โสตัพพกาลินี มีเนื้อหาที่เป็นบทบังคับ หรือเชิญชวนให้ปฏิบัติไว้ท้ายบทของทุกเรื่อง ตั้งแต่บทบถน้อมพระรัตนตรัยที่กล่าวว่า ท่านทั้งหลายจงฟังธรรมนั้น ตามความสามารถ ยถาสติ ตั สุนาถ. และในทุกเรื่องได้ชี้ให้เห็นถึงข้อปฏิบัติในการฟังคือ ควรฟังด้วยความเคารพ ดังบาลีที่ยกมากล่าวว่า ตุมเหติ สกุกจัญ สทฺธมฺโม โสตฺถุโพ. ท่านทั้งหลายพึงฟังธรรมโดยเคารพ แม้บางเรื่องที่ยกมาแสดง ในตอนต้นได้มีข้อกำหนดในเรื่องของการฟังไว้ว่า สัตตบุรุษ ผู้ใคร่ในประโยชน์ตน ควรฟังพระสัทธรรมนี้โดยเคารพ ดังปรากฏในเรื่องรุกขเทวดาผู้ประเสริฐ ว่า อตฺถหิตกามะหิ สปปุริเสหิ สกุกจายัญ สทฺธมฺโม โสตฺถุโพ. ในเรื่องเดียวกันได้ย้ำถึงคำเดิมอีก ดังภิกษุผู้ฟังธรรมที่รุกขเทวดานำมาบอก ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านจงเป็นผู้ไม่ประมาทเถิด เป็นอาณัติหรือคำเชิญชวนของรุกขเทวดา เมื่อภิกษุนั้นได้ปฏิบัติตามที่รุกขเทวดาบอก แล้วสามารถแทงตลอดอริยมรรคได้

ส่วนอาณัติที่เป็นพระพุทธพจน์ พระพุทธเจ้าทรงให้ภิกษุได้ปฏิบัติต่อตนเอง เพื่อทำตนให้พ้นจากทุกข์ ดังในเรื่องปาวาริกหัตถิ ช้างต้องอาศัยคำพูดและวิธีการของควาญช้างผู้ฉลาดจึงสามารถถอนตนออกจากหล่มได้ ดังพระดำรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอจงทำตนเป็นที่พึงอยู่ในศาสนาของเรา เธอตั้งอยู่ในที่พึงของตนนั้น จงอย่าอยู่ในโอฆสงสารนี้เลย ดูก่อนภิกษุ พวกเธอจงมีธรรมเป็นที่พึง อยู่ในศาสนาของเรา เธอตั้งอยู่ในที่พึงคือธรรม จงอย่าอยู่ในสงสารนี้เลย. จึงเป็นเนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึงการเชิญชวนให้ภิกษุทั้งหลายได้ปฏิบัติตนเพื่อการถอนตนออกจากหล่ม คือ โอฆสงสาร นั่นเอง

สรุปการวิเคราะห์เนื้อหาคัมภีร์

เมื่อนำหลักเทศนาหระมาตีความคัมภีร์โสตัพพกาลินีพบว่า การฟังธรรมด้วยความเคารพมีข้อดีคือนำมาซึ่งความสุข ปัญหา ฯลฯ กระทั่งนำความหลุดพ้นมาสู่ตน แต่หากพิจารณาในระดับโลกียะ บางครั้งการตั้งใจฟังธรรมหากไม่ระวังหรือรอบคอบ อาจทำให้เกิดทุกข์ทั้งแก่ตนเองและคนรอบข้างได้ ดังหญิงนางหนึ่งที่ตั้งใจฟังธรรมแล้วปล่อยให้ลูกถูกงูพิษกัด หรือมัลละที่เดินจงกรมจนเท้าก้าวไม่ไหว แต่ยังใช้เขาเดินจนถูกนายพรานใช้หอกแทง เป็นต้น อย่างไรก็ตามในคัมภีร์ได้ชี้ทางออกหรือการแก้ปัญหาไว้ ด้วยวิธีการของแต่ละคน ซึ่งล้วนแล้วแต่เริ่มต้นจากการตั้งใจฟังพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้าด้วยความเคารพ แล้วใช้ปัญญาที่เกิดขึ้นเป็นกุญแจในการเปิดประตูสู่หนทางแห่งความหลุดพ้น หรืออย่างน้อยให้ได้รับผลตามที่ต้องการ ดังช้างที่สามารถยกตนขึ้นจากหล่ม เนื้อหาของคัมภีร์ยังชี้ให้เห็นความสำคัญของการมีศรัทธาต่อพระรัตนตรัย อันเป็นเบื้องต้นแรกของการฟังธรรม และได้บอกอุปายไว้ว่า การฟังที่สำคัญที่สุด คือ ฟังด้วยความเคารพ ถ้าไม่มีความเคารพในผู้แสดง และในธรรมที่ผู้แสดงนำมาแสดงแล้ว การฟังธรรมย่อมไม่มีผล นอกจากนี้ในส่วนท้ายของทุกเรื่องก็นำมายกตัวอย่างยังกล่าวว่า

“ตุ้มเหิ สกุกจ๋ สทุมโม โสตพโพ.” ท่านทั้งหลายฟังฟังธรรมโดยเคารพ
การนำไปใช้ประโยชน์

งานวิจัยเรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์โสตพพมาลีนีนี้ นับว่ามีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการสืบทอด
พระพุทธศาสนา เนื่องจากสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาพระพุทธศาสนาและการดำเนินชีวิต พิจารณา
ได้ดังนี้

1) ในด้านการศึกษา สถานศึกษา อาทิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โรงเรียน
พระปริยัติธรรมแผนกสามัญ หอวัฒนธรรมนิทัศน์ อาจารย์ นิสิต หรือบุคคลทั่วไป สามารถนำผลการวิจัย
มาใช้ได้ อาทิ

- ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และพัฒนาการของคัมภีร์
พระพุทธศาสนาในล้านนา ด้วยคัมภีร์โสตพพมาลีนีฉบับนี้ ครูปักญจนอริยวาสิมหาเถร
แห่งวัดสูงเม่น ได้จารคัดลอกมาจากวัดวิชุนราช เมืองหลวงพระบาง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2379
- ใช้เป็นแนวทางในการปริวรรต ตรวจชำระ และแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- นำองค์ความรู้เกี่ยวกับการฟังธรรมที่ถูกต้อง อย่างตั้งใจ โดยความเคารพไปเป็นส่วนหนึ่ง
ของการบรรยายในรายวิชาต่างๆ อาทิ ธรรมนิเทศ วรรณคดีบาลี ธรรมภาคปฏิบัติ เป็นต้น

2) ในการดำเนินชีวิตประจำวัน พระสงฆ์สามารถนำเนื้อหาของคัมภีร์โสตพพมาลีนี ไปเทศนา
สั่งสอนบุคคลทั่วไปในโอกาสต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นวันสำคัญทางศาสนา การจัดรายการวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต
 เป็นต้น ด้วยการตั้งใจฟังด้วยความเคารพและศรัทธาจะนำพาปัญญาให้เกิดขึ้น และใช้เป็นกุญแจในการไขปัญหา
ต่างๆ การเปิดประตูสู่ความหลุดพ้นดังกล่าวนี้จะช่วยให้บุคคลมีชีวิตที่ดีงาม และจรรโลงสังคมให้อยู่ร่วมกัน
อย่างมีความสุขสวัสดิ์

เอกสารอ้างอิง

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

คัมภีร์โสตพพมาลีนี. คัมภีร์โบราณฉบับวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.

คุณารักษ์ นพคุณ. *เนตติปกรณ์แปล และ เนตติสารตถกัณฐี*. กรุงเทพฯ: หจก.ทิพย์วิสุทธิ, 2544.

จำรูญ ธรรมดา, บรรยาย. *เนตติฎีปนีศึกษาเชิงวิเคราะห์พระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ: ไทยรายวันการพิมพ์, 2546.

พระมหาภักจายนเถระ. *เนตติปกรณ์ แปลโดย พระคันธสารากวีวงศ์*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวัน
การพิมพ์, 2550.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2500*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

_____. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬา-
ลกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____. *อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
2532.

_____. *เนตติอรรถกถา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิญญาน, 2539.

_____. *เนตติ-เปฏโกปเทศปกรณ์ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬา-
ลกรณราชวิทยาลัย, 2540.

ข. ข้อมูลวิทยุภูมิ

(1) หนังสือ:

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ไทยรายวันการพิมพ์, 2553.

ประคอง นิมนานเหมินท์. “พุทธศาสนากับวรรณคดีล้านนา”, *ลานนาไทยคดี*. เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือ เชียงใหม่, 2521.

พรรณเพ็ญ เครือไทย, บรรณาธิการ. *วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา*. เชียงใหม่: สุริวงศ์บุ๊คเซนเตอร์, 2540.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: บริษัท สื่อตะวัน จำกัด, 2545.

พระธรรมมหาวิธานวัตร. *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

เพนซ์, อันส์. *ประวัติความเป็นมาของล้านนาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัย เชียงใหม่, 2532.

มณี พยอมยงค์. *ประวัติวรรณคดีล้านนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: สุริวงศ์บุ๊คเซนเตอร์, 2516.

ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2532.

ลมูล จันทรหอม. *วรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. เชียงใหม่: สุริวงศ์บุ๊คเซนเตอร์, 2538.

วัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่. *คัมภีร์ใบลานกับงานประเพณีตากธรรม*.แพร่: โรงพิมพ์ธุรกิจแพร่, 2552.

สมควร ถ้วนอก, ปวีรรต. พระมหาไพโรจน์ ญาณกุสโล, รุ่งอรุณ จันทรสงคราม และ จำรูญ ธรรมดา, ตรวจชำระ.

โศดัพพมาลีนี. กรุงเทพฯ: หจก. ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, 2554.

สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ. *โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา: ปริวรรตและแปลพร้อมกับความนำ*.

เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, 2546.

สรสวัสดิ์ อ่องสกุล. *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ช้างเผือก, 2529.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2533.

แสง มนวิฑูร, แปล. *ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสตร์นา*. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองธรรม, 2506.

(2) วิทยานิพนธ์:

นวชัย เกียรติก่อเกื้อ. “การประเมินการตีความตัวบทตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท”. *วิทยานิพนธ์*

อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

ปริญญญา กายสิทธิ์. “ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนาไทยตั้งแต่ พ.ศ.1912-2101”. *วิทยานิพนธ์*

ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2528.

ปรุดม บัญศรีตัน. “รูปแบบการตีความคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*.

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่). “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรม

พระพุทธศาสนาเรื่องอานิสสและคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร*

ดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.